

93278467-6	28/02/2025	ידיעות אחרונות - 7 לילות	עמוד 17	1	19.98x33.05
הוצאת ספרי שוק הנכסים הסמליים - מאת פייר בורדייה - 25910					

המתקפה על טעם השיפוט האסתטי

הסוציולוג הצרפתי פייר בורדייה חינך דורות שלמים שאין כזה דבר "איכות" או "טעם טוב", אלא רק אסטרטגיות שונות של אמנים וחוקרי אמנות כדי לצבור כוח והון, ולהיחשב למבני דבר. 'שוק הנכסים הסמליים' מ'1971, שתורגם עתה לעברית, מציג את ראשיתה של הגותו ההרסנית, שמבטלת מסורת בת אלפי שנים של דיון באסתטיקה ובמה שמעניקה לנו האמנות באופן לא חברתי

שוק הנכסים הסמליים // פייר בורדייה
 תרגום: ז'יזל ספירו, אמוץ גלעדי | מאגנס
 133 עמ'

אין בעשורים האחרונים הוגה שהשפעתו בתחומי התרבות הייתה הרסנית יותר מאשר הסוציולוג הצרפתי פייר בורדייה (1930-2002). תפיסתו הינכה – ומחנכת – דורות שלמים של אמנים וחוקרי אמנות לציניות ביחס לסוגיות אסתטיות כשהן לעצמן; לכך שתחום אמיתי מצד האמן, המבקר או החוקר, פירושו הבנה של "שרה האמנות" כתחום תח'רותי שבו נאבקים כדי לצבור כוח והון (סימבולי ואחר). כשהתפרסמה תורתו של עמנואל קאנט, שדיברה על כך שהמציאות נקלטת אך ורק דרך מנגנוני ההכרה שלנו ולא "כשהיא לעצמה", וזו כתה להתפעלות בקהילת הפילוסופים של שלהי המאה ה-18, הגיב אחד מהם בתרעומת: כיצד זה קהילה שלמה תופסת כהתקרמות עצומה בפילוסופיה את התפיסה שבעצם כולנו עיוורים! באופן מעט רומה, ההתפעלות מבורדייה מצד הקהילה האמנותית היא תרועת שמחה גדולה על כך שבעצם כולנו אופורטוניסטים! פרדריק ג'יימסון, המבקר הניאור-מרקסיסטי החשוב שנפטר לא מזמן, כינה כבר לפני עשורים את הגישה של בורדייה "אנטי אינטלקטואלית" ואף השמיט באופן חשוד, תוך התנצלות לא משכנעת, את הדיון בהגותו בספרו האחרון והמקיף על ההגות הצרפתית (The Years of Theory: Postwar French Thought to the Present). ג'יימסון, אמנם, סובל מבעיה הפוכה לזו של בורדייה, והוא מייחס ערך מופרז לכל המצאה והנפצה תיאורטית צרפתית. ואפרופו, זו עוד בעיה עם בורדייה. הוא הוגה רציני ויסודי מאוד, ולעיתים צודק מאוד.

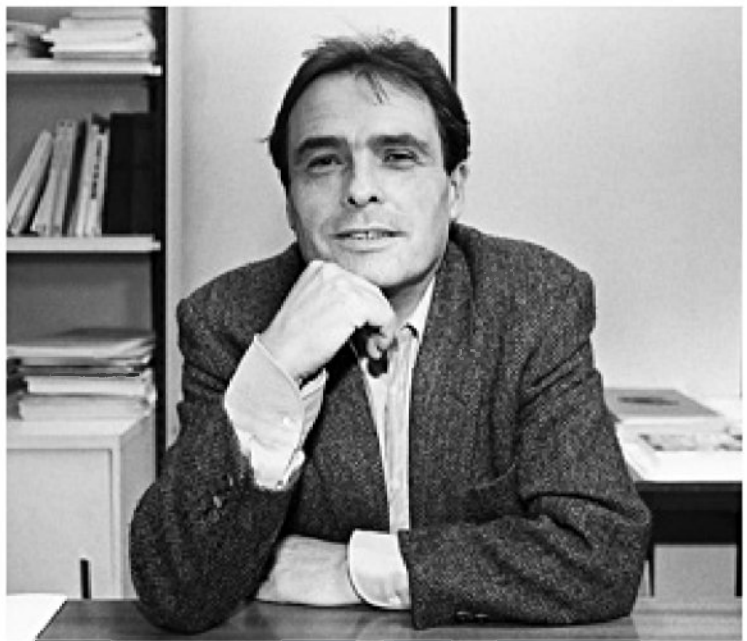
ב'מאגנס' תירגמו כעת טקסט קצר של בורדייה מ'1971, 'שוק הנכסים הסמליים'. מכאן הכל התחיל. התפיסה האסתטית (האנטי-אסתטית, כאמור) של בורדייה, שצמחה לטקסטים מפורסמים יותר שפירסם בהמשך הקריירה שלו (ספרו החשוב ביותר הוא, ככל הנראה, Distinction מ'1979; בורדייה, כ"הומו אקרמיקוס" מצטיין, פירסם הרבה) – נתונה כאן באופן תמציתי ומופשט.

מה היא הטענה המרכזית? תחומי האמנות והאינטלקט האירופיים עברו במאות האחרונות (בעיקר מאז המאה ה-19) תהליך אוטונומיזציה גוברת והולכת. הם השתחררו מהאריסטוקרטיה, מהכנסייה, אך השתחררו חלקית גם – וזו הנקודה המכרעת! – מהשוק. הם הפכו, לפיכך, למה שמכנה בורדייה בשם "שרה". בדרך כלל בנקודה זו נוהגים להציג את בורדייה כמי שמבטא גישה מתוחכמת הרבה יותר מאשר זו של המרקסיזם הוולגרי, שגרס שהאמנות רק מבטאת את יחסי הכוחות הכלכליים בחברה. אבל צריך לשים לב שהאוטונומייה שעליה מדבר

בורדייה, כלומר היותו של שרה האמנות או התרבות עצמאי או עצמאי-למחצה, היא תוצר של מאבק כוח וניסיון של השחקנים בשרה לצבור יוקרה שאינה כפופה להשפעות השוק. כלומר, הרדוקציה כאן היא רדוקציה לא פחותה מזו המרקסיסטית, אלא שהיא ניטשיאנית או הגליאנית (תביעה לעוצמה או להכרה) ולא מרקסיסטית (כלכלית). כך הופכת תפיסתו של בורדייה לה"תקפה חד וחלק נגד תפיסות רומנטיות ומודרניסטיות שרואות בשרה האסתטי תחום אוטונומי באמת.

"הביקוש, המופיע בהכרח לאחר ההיצע, מזכיר ליצרנים את קיומו דרך מספרי המכירות והלחצים, המפורשים או המשתמעים, שמפעילים עליהם בעלי כלי ההפצה: מו"לים, מנהלי תיאטרונים, סוחרי אמנות. לפיכך, ה'המצאות' של הרומנטיקה – ייצוג התרבות כמציאות נעלה, שלא ניתנת לצמצום לכרי כורח כלכלי גס, ואידאולוגיית ה'יצירה' החופשית ונטולת האינטרסים, המושגת על ספונטניות ההשראה הטבועה מלידה – נראות כתגובות לאיום שמנגנוניו של השוק, המציית לדינמיקה משלו, מטילים על הייצור."

אריק גלסנר

פייר בורדייה | צילום: Louis Monier/Gamma-Rapho via Getty Images

אין זה בעצם מפתיע כל כך שסוציולוג יטיף לך שלאמנות יש בעיקר ערך סוציולוגי

את כל התהליך העצום של ההתמקרות ב"צורה" האמנותית שמאפיין את המודרניזם (אגב, כמדומני "מודרניזם" כמושג צמח בספירה רוברת האנגלית, ולפיכך בורדייה לא משתמש בו כאן, אבל אליו הוא מתכוון) מפרש בורדייה כאסטרטגיה ליצירת בידול ממוצרי התרבות הפשוטים. כך מחולק תחום האמנות לשניים: לשרה ייצור כללי, הכפוף לשוק (רביימכר, שוברי קופות, אמנות "רשמית" ו/או פופולרית וכו'), ולמה שבורדייה מכנה "שרה ייצור מצומצם", בתוכו מה שמשפיע על התקבלות יצירה הוא ערכים פנימיים של השרה (הנקבעים על ידי אמנים-עמיתים, מבקרים וחוקרים), המאפשרים

"הקרשה" של יצירת האמנות. ב"שרה הייצור המצומצם" מתייחסים בחשדנות להצלחה כלכלית של אמן ו"חשדנות זו מגיעה לעתים עד כדי תפיסת הכישלון בעולם הזה כערוכה, ולו רק על דרך השלילה, לגאולה בעולם הבא".

בקיצור, אין כזה דבר "איכות" או "טעם טוב" וכיוצא בזה. יש אסטרטגיות שונות לנחול הצלחה ב"שרות" שונים, ויש יכולות פענוח לצורך נכון מוצרים שונים או להיחשב למבין בשרה מסוים. "מה שמכונה בשפת היום-יום 'טעם', במובן הרחב ביותר של המונח, אינו אלא המיומנות הדרושה לקליטה ולפענוח של אמנות מידה, שברמה הבסיסית ביותר עשויות להיות גסות מאוד והיצונית לחלוטין למוצר. האסתטיקונים המכוונים את עצמם במודע או שלא במודע על סמך סימני איכות חיצוניים – או 'תוויות' – פועלים בדיוק כאותם צרכנים הבוחרים את איכות מוצריהם (בייחוד בתחומי הריהוט, הביגוד ועיצוב הפנים) באמצעות פנייה לחנויות מסומנות חברתית (והי אחת הפונקציות של מערך הסמלים של השלטים, חלונות הראווה והפרסומות, בייחוד בתחום מוצרי הלוקסוס)".

הלוגו של אפל שווה ללוגו של הוצאת ספרים נחשבת וכי"ב. בורדייה שייך להגות הפוסט-מודרנית מבחינות רבות (בראש ובראשונה בהתקפה על "התרבות הגבוהה"). אבל מצד אחר הוא פוזיטיביסט קלאסי, שמאמין בכוח המדע ועורך מחקרים אמפיריים מקיפים. גם טון הכתיבה שלו אולימפי וחף לכאורה מסנטימנטליות (ומעצבן בכך; אם כי אני מוזהה את להט חדרות ההחרבה היוקד מתחת לחזות הצוננת כביכול). והוא גם לא טועה באבחנותיו. לבטח ביחס לצרפת, שבה קיים מעמד אינטלקטואלי-אמנותי רחב היקף באופן שאין לו מקביל בילה באף חברה מערבית. אלא שבורדייה כן שוגה ביחסו להון אקסקלוסיבי. הסוציולוג זיגמונט באומן טען שבורדייה

כבר לא רלוונטי בתחילת המאה ה-21, שכן אין בה עוד מעמד אליטיסטי שצורך "תרבות גבוהה" (בספרו 'תרבות בעולם מודרני נזיל'). זו אינה הנקודה. בורדייה מבקש בעצם לבטל מסורת בת כ-3,000 שנה של דיון באסתטיקה. כלומר, דיון במה מעניקה לנו האמנות באופן לא חברתי. במונחים מרקסיסטיים, בורדייה שכח שלאמנות אין רק "ערך חליפין" אלא גם "ערך שימושי", דבר מה שהיא מעניקה ישירות, לא רק "הון סימבולי" שיאפשר לנו להימיר את העשייה או ההבנה האמנותית שלנו ביוקרה ובעוצמה חברתיות.

ובמחשבה נוספת – המושפעת מבורדייה עצמו – אין זה בעצם מפתיע כל כך שסוציולוג יטיף לך שלאמנות יש בעיקר ערך סוציולוגי.

